

Omenankukkia poimimassa

MAARIA SEPPÄNEN

Olen syntynyt 1950-luvulla Kainuun surkeiden soiden ja Pohjois-Pohjanmaan lohduttomien lakeuksien tyttärenä. Nyt, siirryttyäni keskustan periferiasta periferian periferian kautta keskustan keskustaan, voin sanoa, että synnyin 20 vuotta liian myöhään päästäkseni vaivatta mukaan taloudellisen kasvun, sosiaalisen nousun ja urakehityksen liukuhihnalle, ja 10 vuotta liian myöhään kokeakseni -60–70-lukujen vaihteen opiskelijaradikalismien kollektiivisen humalatilän. Maailma, johon minä ja sukupolveni synnyimme ja jossa kasvoimme, on valmis ns. hyvinvointiyhteiskunta, eikä se enää näytä meille muuta kuin pahoinvointikasvonsa.

Taloudellinen kasvu on talousmiesten toiveajattelusta huolimatta kuollut unelma. Virkakoneisto ei laajene vaan supistuu, automaatio vähentää ihmistyövoiman tarvetta. Meidän sukupolvea ei enää tarvita; me olemme yhteiskunnan kannalta ylijäämää. Taloudellisella kasvulla oli hintansa: me perimme isiltämme ekokatastrofin, ydintuhon uhkan ja henkisen tukahtuneisuuden maailman. Emme voi uskoa ikuiseen kehitykseen tai länsimaisen sivilisaation itsensänselvään jalostavaan vaikutukseen kuten menneisyteensä takertuvat isämme tekevät. Emme voi uskoa äkilliseen vallankumoukseen. Siihen uskoivat isoveljemme, jotka myöhemmin muutostoiveiden pettäessä turhautuivat sekä itseensä että maailmaan. Toitean, en syytä; mutta haluan vapauden istuttaa sen omenapuun.

Kas tässä syy kysyä: mitä on maantiede tänään? Opiskelijoiden keskuudessa kysymys herättää hilpeyttä, sillä – onneksi – sitä on pohdittu ja pohditaan yhä aina, kun maantieteen opiskelijoita on koossa useampi kuin yksi. Asia pitäisi ehkä isiemme mielestä sivuuttaa ratkaisemattomana ja arkistoida se ikuisuuskyseksymysten pölyytyneeseen mappiin. Uskon, että omenapuun voi kasvattaa siemenestäkin: kysymys on aina vain ajan-kohtaisempi.

Isiemme ja isoveljiemme maantiede esittää itsensä Suuren Tieteellisen Synteesin tekijä-

nä. Miten tämä sopii yhteen moni- ja poikkiteollisen kehitysmaatutkimuksen kanssa? Voiko mikään yksityinen tieteenala edes pyrkiä synteisiin, eikä sen tulisi olla useiden erityistieteiden keskinäisen ajatustenvaihdon tulos?

Isiemme ja isoveljiemme maantiede näkee itsensä mielellään siltana luonnontieteiden ja ihmistieteiden välillä. Jotta maantiede pystyisi tähän, täytyisi maantieteilijöiden hallita molempien metodologia. Onko nyt kuitenkin niin, että käytännössä maantiede ei olekaan haaveidensa sillanrakentaja vaan väliinputoajatiede, joka jää paitsi sekä luonnon- että ihmistieteiden epistemologisesta ja metodologisesta keskustelusta?

Kohtalon ivaa: eräs tietoteoreettinen kysymys, josta maantieteen tulisi edistää syvällistä keskustelua, on kysymys tietemme peruskäsitteistä, ihmiskuvasta ja luontokäsityksestä.

Isiemme maantieteen käsitejärjestelmässä ihminen ja luonto on reväisty irti toisistaan; ihminen ja luonto käsitteellistetään toisistaan erillisiksi, jopa toisilleen vastakkaisiksi. Instituutioiden tasolla tämä ilmenee luonnon- ja kulttuurimaantieteen erottamisessa omiksi oppituoleikseen – erottaminen joka mielenkiintoista kyllä saatu Suomessa juuri luonnontieteellisen empirismin ja ns. kvantitatiivisen vallankumouksen kultaisiin vuosiin. Tutkimusten sisällössä tämä ilmenee mm. siinä, että luonnonmaantieteilijöillä on taipumus tutkia luontoa sellaisena kuin se oli ennen Aatamia ja Eevaa. Kulttuurimaantieteilijöille luonto on taas yleensä vain kehys, ulkoiset puitteet tai valloituksen kohde, jonka luonnonvarat on uhrattava hyödynnettäväksi taloudellisen kasvun alttarille.

Maantiede esitetään meille ihmisen ja luonnon suhteen tieteenä. Ja todellakin, maantiede tutkii, miten ihminen, »kulttuuri», toisaalta *sopeutuu* luontoon ja toisaalta *hyödyntää* sitä. Semantiikka on nasta juttu: mitä muuta sopeutuminen on kuin passiivista alistumista ja hyödyntäminen aktiivista alistumista? Ihminen on joko herra tai orja, luonto

joko alistaa tai alistetaan. Luonto on kuitenkin ihmiselle tasavertainen kumppani, laulun sanoin »pidä huolta luonnosta, se susta huolen pitää». Luontoa ei pidä ryöstöhyödyntää muttei suojellakaan; se pitää ottaa haltuun, muuttaa, kehittää sitä pitäen huolta siitä, että se voi uudistua itse.

Ihmiselämä perustuu luontosuhteelle, sillä meillä ei ole muuta elämän perustaa kuin luonnonantimet. Ihminen ei ole mikään poikkeus luonnosta, rauhanhäiritsijä luonnon harmoniassa, kasvain neitseellisen luonnon rinnassa. Itse asiassa ihminen ja luonto sisältävät toisensa; luonnollinen ja kulttuurillinen eivät ole toistensa vastakohtia. Minä olen kappale luontoa siinä kuin, sanokaamme, siili, josta kuitenkin eroan mm. puhekykyä suhteen. Mutta tällaisenaikin olen silti luonnon ja evoluution tuote ja tuotan puolestani luontoa.

Näinollen kaikki tiede on viime kädessä ihmisen ja luonnon suhteen tutkimista, eikä se suinkaan ole mikään maantieteen privilegio. Taloustiede tutkii sen taloudellista aspektia eli tuotantoa, sitä miten ihminen ottaa luonnosta tarpeidensa tyydytyksen välineet. Psykologia tutkii ihmisen sisäistä luontoa. Ja luonnontieteet niin teoreettisesti kuin tutkimuskäytäntönäkin ovat luontosuhdetta, sillä luontoa ei voi tutkia olematta siihen suhteessa. Sen sijaan maantiede voisi olla ihmisen luontosuhteen spatiaalisen aspektin tutkimista.

Sanomattakin pitäisi olla selvää, että niin kauan kuin luonto ja ihminen käsitteellistetään toisistaan irrallisiksi, maantiede ei voi tarjota ratkaisumalleja ekologisiin ongelmiin, korkeintaan sen avulla voidaan lievittää oireita mutta ei poistaa taudinaiheuttajaa. Taudinaiheuttaja kun sattuu olemaan samainen irrallinen käsitys ihmisestä ja luonnosta käytäntöön siirrettynä.

Meille kerrotaan, että maantiede on sitä mitä maantieteilijät tekevät. Jos tuijotamme maantieteellisiä julkaisuja ja opetusta, näin lieneekin. Mutta jos kysymme, ketkä ovat ne jotka päättävät opetuksesta ja julkaisujen sisällöstä, joudutaan kysymään, ketkä määrittelevät, mitä on maantiede. Eli: maantiede ei ole vain sitä mitä sinä tai minä teemme, se on myös keino edetä uralla ja estää toisia etenevästä, se on valtasuhteiden verkko, suojatyöpaikka, yhteiskunnallinen instituutio, josta riippuu viime kädessä, ei enempää eikä vähempää, itsekunkin leipä.

Jatkan kyselemistäni. Näkökulma syvenee

henkilökohtaisemmaksi. Tähän asti olen puhunut monien suulla, nyt haparoin yksin haaviini ajassamme leijuvia omenankukkia.

Kehitysmaatutkimus ja sen tutkimuskäytäntö eivät yleensä sanottavasti poikkea muusta tieteenharjoituksesta, lukuunottamatta vieraisiin maihin liittyvää eksotiikkaa, romantiikan vivahdetta, jonka olen sivumennen sanoen tyystin kadottanut. Sama anomusten täyttö, valtasuhteiden verkosto ja teknokraattisen »relevanssin» vankila ovat todellisuutta siinä kuin muussakin tieteessä. Ero on siinä, että kehitysmaassa tutkija todennäköisemmin kuin teollisuusmaassa joutuu tietoisesti selvittämään, mitä on se kehitys johon hänen tutkimuksensa tähtää. Kehitystutkimuksella on haastajan rooli perinteiseen tieteeseemme nähden. Ehkä sen takia sitä pelätään ja pyritään tukahduttamaan.

Mutta vaikka tutkija pohtisikin kehityksen sisältöä, ei se vielä ratkaisisi ongelmaa. Törmään taas ihmiskuvaan ja luontokäsitykseen. Niin kauan kuin niitä ei problematisoida, me tieteenharjoittajat siirrämme kehitysmaihin ajatus- ja käyttäytymismalleja, tietoa ja tekniikkaa, joiden tuloksena on ihmisen erottaminen luonnosta, uusia ekologisia ongelmia ja ihmisten atomisoituminen itseriittoisiksi, empatiakyvyttömiksi yksiköiksi, teknokratian passiivisiksi objekteiksi. Toivon omenapuu katkaistaan jyrkästi moottorisahalla.

Vuosisatamme alkupuolella espanjalainen runoilija Antonio Machado kirjoitti seuraavan runon:

Kulkija, jalanjälkesi
tie on ainoastaan;
kulkija, ei ole tietä,
se kulkiessa avataan.

Näyttää siltä että taide kulkee pitkällä tieteen edellä ajan tekstin tulkitsemisessa, sillä vasta aivan viime vuosina tieteessä on alettu tajuta, että »ei ole tietä», historia ei ole ennalta määrätty ja ainoa historian tietoinen subjekti on ihminen. Elämän päämäärä on elämä itse.

Tieteen tutkimuskäytännössä ihminen kuitenkin on yhä objekti, toiminnan kohde, joka koulutetaan, kehitetään, tietoisitetaan, virkistetään . . . Ja tutkija, tieteen subjekti, latistetaan tunteettomaksi, kirjaimellisesti luonnottomaksi olenoksi. Miten me voisimme tehdä maantiedettä, joka edistäisi sitä, että ihminen on oman elämänsä subjekti, oma kehittäjänsä, tutkijansa, suunnittelijansa? Ja sellaista tiedettä, joka tunnustaisi myös tutkijan olevan

luontokappale, tunteva, ajatteleva, rakastava, pelkäävä, toivova... Valmiita ratkaisuja ei ole, vaan jokainen maantieteilijä ja maantieteilijäsukupolvi on velvollinen löytämään oman ratkaisunsa – ja antamaan muiden löytää omansa.

Minulle ei ole kehitysmaantiedettä, maantiede on tiedettä, tiede taidetta, taide tiedettä. Luonto ja kulttuuri yhdistyvät minussa, jokaisessa meistä. Ei ole erikseen työtä ja va-

paa-aikaa, tutkijaminä ja siviiliminä ovat yhtä, tunne ja järki syleilevät toisiaan. Kaikki keinotekoiset todellisuutta pirstovat jaot romahtavat omaan mahdottomuuteensa, elämä sulautuu yhdeksi suureksi kokemukseksi.

Me kaikki olemme subjekteja, maantiede on työmme. Se on tapa tuottaa maailmaa siinä kuin tienrakennuskin, se on myös tapa tuottaa maailmankuvaa. Jokaisella sanallaan ihminen tekee itseään ja maailmaansa.